PRATARMĖ

Šis straipsnių rinkinys parengtas mokslo tyrimų projekto „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernūs tapatumai“ metu[1]. 2010–2013 m. vykdytas projektas turėjo keletą tikslų. Viena vertus, jame buvo siekiama plėtoti, sujungti ir įgyvendinti metodologiškai naujus modernių Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos ir Rusijos tautų tapatybių ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos (toliau – LDK) atminties tyrimus. Jis taip pat nagrinėjo aktualias LDK istorijos, paveldo bei tradicijos problemas. Kartu šis projektas buvo orientuotas į Lietuvos rusų tapatybės ir istorinės atminties XIX–XXI a. pradžioje istorinius, sociologinius bei filologinius tyrimus.

Lietuvos rusai yra svarbi, komplikuota ir intriguojanti tema. Joje susipina trys didelės temos: rusai, Rusija ir rusų kultūros įtaka Lietuvoje (ir Europoje apskritai). Tai labai susiję, bet netapatūs dalykai. Pagrindinis šios knygos autorių tyrimo objektas yra Lietuvos rusai. Svarbu pabrėžti, kad čia akcentuojama ne tiek „uždara“ rusų bendruomenės istorija ar dabartinė padėtis, kiek jos sąveika su kitomis etninėmis grupėmis, rusų tapatybės, atminties ir jų socialinės adaptacijos problemos.

XIX–XX a. Lietuvos ir Rusijos istorijos buvo glaudžiai, dramatiškai ir neretai tragiškai susipynusios, o Lietuva pastaruosius du šimtmečius ilgą laiką buvo politiniu ir kariniu požiūriu priklausoma nuo Rusijos imperijos, vėliau, 1940 m. birželio 15 d.–1941 m. birželio 22 d., 1944–1990 m., okupuota ir aneksuota SSRS. Dėl to sąvoka „rusai“ kelia daugiau prieštaringų vertinimų ar emocijų nei kitų etninių grupių pavadinimai. Populiariojoje savimonėje ir kartais akademinėje literatūroje sunkiai sekasi nubrėžti aiškią ribą, skiriančią bendrąją ruso (kaip etninės rusų tautos nario) ir specifinę ruso (kaip etninės mažumos nario, kuris tuo pat metu gali būti ir kitos politinės tautos narys) sampratas. Dabartinė Lietuvos rusų, kaip etninės (tautinės) mažumos narių, samprata taip pat neturi visuotinai pripažinto apibrėžimo. Todėl Lietuvos ruso samprata gali atrodyti ir yra nevienareikšmė, o jos interpretacijos gali būti politizuojamos ar nagrinėjamos

[1] Projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. VAT-19/2010).

išskirtinai politinės Lietuvos istorijos kontekste. Todėl gali būti nepakankamai atsižvelgiama į įvairias rusų grupes, skirtingą jų tapatybę ir socialinį statusą praeityje ir dabartyje.

Įvairūs Lietuvos rusų istorijos ir kultūros aspektai, jeigu remsimės visų pirma specialiais tik šalies rusų tematikai skirtais darbais, iki šiol yra nepakankamai ir gana nevienodai ištirti. Pastaraisiais dešimtmečiais daugiau pasistūmėta nagrinėjant Lietuvos rusų literatūrą (XIX ir XX a. pirmosios pusės)[2] ir tautosaką (visų pirma sentikių)[3], rusų kilmės dailininkų veiklą Lietuvoje[4], Lietuvos sentikių bažnyčios[5] ir Lietuvos stačiatikių bažnyčios[6] istoriją, vietinių rusų tarmes[7] ir adaptacijos problemas[8] dabartinėje Lietuvoje. Atsirado darbų, skirtų apskritai Lietuvos rusų istorijai (Potašenko 2011) ir konkretiems jų istorijos laikotarpiams, visų pirma XVII a. antrosios pusės–XVIII a. (Поташенко 2006) ir 1918–1940 m. (Kasatkina, Marcinkevičius 2009). Istoriografijoje naujai paryškinti žinomi, prikelti iš užmaršties mažai žinomi ar primiršti Lietuvos rusų vardai, pradedant įžymybėmis ir baigiant kontroversiškomis ar „tamsiomis" asmenybėmis[9].

Netgi ši trumpa ir neišvengiamai fragmentiška Lietuvos rusų istoriografijos apžvalga atskleidžia iš pirmo žvilgsnio paradoksalų dalyką. Bene mažiausiai ištirti vis dar lieka sovietų ir dabartinės nepriklausomos Lietuvos laikotarpiai. Sovietmetis yra ypač svarbus, norint geriau suvokti rusų bendruomenės formavimosi Lietuvoje po 1940 m. problemas, rusų atminties ir tapatybės ypatumus. Be to, kol kas nepakankamai ištirti ir XIX a. bei ankstyvosios LDK istorijos laikotarpiai. Išimtis čia būtų Sentikių ir Stačiatikių bažnyčios Lietuvoje istorijos, taip pat rusų (sentikių) tautosakos temos. Taigi, akivaizdus Lietuvos rusų istoriografijos dėmesys tarpukariui, Bažnyčios istorijos ir tautosakos klausimams. Tai rodo ir bendrą šiuolaikinės lietuviškos istoriografijos (visų pirma tradicinės) kryptį, išskiriančią 1918–1940 m. Lietuvą kaip įsivaizduojamą „aukso amžių", o Bažnyčios (visų pirma Katalikų bažnyčios) istorijai ir tautosakai skiriančią gana rimtą dėmesį.

[2] Naujesni darbai: Лавринец 1999; Лавринец 2008; Laukkonėn 2012. Nemažai dėmesio skirta rusų Vilniaus literatams monografijoje: Kvietkauskas 2007. Literatūros sąrašas pateikiamas po Pratarmės rusų kalba.

[3] Žr.: Новиков 2007; Новиков 2009; Новиков 2010.

[4] L. Laučkaitės, J. Širkaitės ir kitų menotyrininkų darbai.

[5] Žr.: Барановский 2004; Поташенко 2010; Поташенко 2011.

[6] Žr.: Marcinkevičius, Kaubrys 2003; Laukaitytė 2003; Новинский 2005; Laukaitytė 2010.

[7] Чекмонас, Морозова 1998; Чекмонас 2003.

[8] Kasatkina, Leončikas 2003; Frėjutė-Rakauskienė 2009.

[9] Naujesni darbai: Барановский, Поташенко 2005; Venclova 2006; Маковская, Фомин 2008. Taip pat daug informacijos apie rusų literatus ir publicistus Lietuvoje pateikiama P. Lavrineco kuruojamame projekte „Baltijos archyvas" (prieiga: http://www.russianresources.lt/archive/, žiūr. 2013 m. gegužės 25 d.).

Siekiant įveikti tokį temų ir problemų tradiciškumą, šioje knygoje naujai aktualinama ir kur kas išsamiau tiriama Lietuvos rusų tapatumo raida ir jų istorinė atmintis XX–XXI a. pradžioje, išryškinant sąsajas tiek su LDK ir jos tradicija, tiek su oficialiąja ir alternatyviąja tapatybėmis sovietmečiu bei rusų tapatybės pokyčiais Lietuvoje po 1990 m. Tokio pobūdžio sisteminių, į šias naujas Lietuvos rusų temas ir problemas orientuotų tyrimų šalyje ligi šiol nebuvo atlikta.

Ši Lietuvos rusų istoriografijos analizė atskleidžia dar vieną metodologiniu požiūriu svarbų dalyką. Jau anksčiau kai kurių Lietuvos istorikų tyrimuose buvo pabrėžta, kad modernios Lietuvos ir LDK vaizdiniui pokomunistinėje epochoje esminę įtaką darė monoperspektyvios tautinės istoriografijos tradicija (beje, ji taip pat kinta)[10]. Šios tradicijos didysis naratyvas nulėmė LDK istorijos, kultūros ir paveldo „dalybas“, o tai, anot A. Bumblausko, yra taikliai pavadinta „sudužusio veidrodžio šukėmis“. Tai galima pritaikyti ir modernios Lietuvos istorijai. Naujų metodologinių prieigų poreikis leistų Lietuvos rusų istoriją suvokti kitaip ne iki šiol. Joje būtų svarbus tarpdalykiškumas, daugiau dėmesio skiriama ne tik politinei, bet ir socialinei kultūros istorijai, tapatybės ir kultūrinės atminties problemoms.

Lituanocentrinis didysis naratyvas vis dar skatina ieškoti visų pirma lietuvių Lietuvos istorijoje ir siekia atkurti „lietuvišką veidrodį“. Jo liberalus variantas mandagiai deklaruoja toleranciją kitoms etninėms grupėms, jeigu šios pripažįsta jo pamatines vertybes ir idealus. Konservatyvusis lituanocentrizmas linkęs traktuoti etnines mažumas kaip „svečius“ ir greičiau įžvelgia jose potencialias grėsmes. Norint polemizuoti su šia dominuojančia monoperspektyvia lituanocentrinės istoriografijos tradicija, šioje knygoje buvo siekiama parodyti modernios Lietuvos etninę ir kultūros įvairovę, įvairių rusų grupių skirtingas tapatybės ir atminties formas. Šios rusų savimonės formos gali būti sutampančios (bendralietuviškos), disonuojančios (rusocentrinės), heterogeniškos (imperinės, sovietinės) ir t. t. Taigi, tai žingsnis link daugiaperspektyvios lituanocentrinės istoriografijos.

Paryškinus monoperspektyvaus etnonacionalistinio naratyvo vyravimą Lietuvos istoriografijose bei istorinėje kultūroje, aktualūs pasidarė atminties kultūros tyrimai. Visuomenės praeitį sudabartina ir aktualina reikšmės. Šias reikšmes ir jų praktikas, padedančias formuoti ir palaikyti kolektyvinę tapatybę, vokiečių tyrėjas J. Assmannas vadino atminimo kultūra. Kultūrinė atmintis yra tam tikros visuomenės santykio su istorine praeitimi būdas – ką ir kaip ta visuomenė su ja daro. Įdomu, kad savo poveikiu istorinei atminčiai viešos atminimo ceremonijos, paminklų statymas, muziejų įkūrimas, istoriniai romanai, kinas, internetas ir kitos reprezentacijos gali ir dažnai

[10] Žr., pavyzdžiui: Nikžentaitis 1998; Šutinienė 2007; Bumblauskas 2008; Potašenko 2009.

pranoksta istorikų darbus ir pastangas. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje, kaip ir užsienyje, ypač susidomėta atminties tyrimais. Lietuvos rusų atmintis yra dar menkai ištirta. Todėl mažai analizuojamas ir toks specifinis šios temos aspektas kaip Lietuvos rusų atmintis apie LDK.

Projekto „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernūs tapatumai“ Lietuvos rusų istorijos ir atminties tyrimų grupės vienas svarbiausių rezultatų yra šis straipsnių rinkinys. Be to, jame yra Andriaus Marcinkevičiaus straipsnis „Rusų socialinė adaptacija ir tapatybė Lietuvoje 1918–1940 m.“ (rusų kalba), papildytas ir pritaikytas šiam leidiniui. Keturi skirtingų disciplinų autoriai – istorikai Andrius Marcinkevičius ir Grigorijus Potašenko, literatūrologas Pavel Lavrinec ir sociologė Monika Frejutė-Rakauskienė – analizuoja XX a. ir XXI a. pradžios rusų Lietuvoje adaptacijos veiksnius, literatūrą, pokario migracijas, tapatumą ir atmintį.

Aštuoni šio rinkinio straipsniai suskirstyti į tris skyrius. Pirmajame skyriuje A. Marcinkevičius savo straipsnyje tiria veiksnius, lėmusius rusų socialinės adaptacijos ir tapatybės raidos variacijas 1918–1940 m. Lietuvoje. P. Lavrinec nagrinėja senosios Lietuvos vaizdinį to meto grožinėje rusų literatūroje.

Antras skyrius yra skirtas sovietmečio epochai. G. Potašenko analizuoja rusų migracijas ir skirtingų rusų grupių LDK atmintį pokario Lietuvoje. A. Marcinkevičius aiškinasi, kaip sovietų Lietuvoje buvo konstruojamas rusų tapatumas. Jis gilinasi į sovietų vyriausybės tautinę politiką, gyventojų surašymus ir Lietuvos rusų istorinę atmintį. P. Lavrinec siekia atskleisti, kaip rusų grožinėje literatūroje sovietmečiu buvo kuriama istorinė rusų Lietuvoje tapatybė.

Trečio skyriaus darbai skirti dabartinei Lietuvai. P. Lavrinec tęsia savo literatūrologinius tyrimus ir parodo, kaip Lietuvos rusų kultūra buvo sugrąžinta iš užmaršties. M. Frejutės-Rakauskienės sociologiniai tyrimai nagrinėja rusų kolektyvinės atminties ir tapatumo konstravimą Lietuvos periodinėje spaudoje rusų kalba. Kitame straipsnyje atskleidžiami rusų reprezentacijos lietuviškoje spaudoje ypatumai.

Šiame straipsnių rinkinyje pristatomi Lietuvos rusų istorijos, tapatumo ir atminties aspektai yra net tik vykdant projektą atliktų tyrimų rezultatų pateikimas, bet kartu ir savotiškas įvadas į panašios problematikos plėtotę artimiausioje ateityje. Leidinio autoriai viliasi, kad jis paskatins iš naujo persvarstyti prieštaringus rusų ir likusios Lietuvos visuomenės dalies tarpusavio santykių puslapius, taip pat suteiks postūmį įdomioms diskusijoms ir nužymės gaires tolesniems Lietuvos rusų tyrimams.

Tikimės, kad ši knyga prisidės prie modernios Lietuvos istorijos tyrimų metodologijos bei Lietuvos rusų tapatybės raidos ir atminties XX–XXI a. pradžioje sampratos atnaujinimo. Išsami nacionalinė Lietuvos istorija, praturtinta daugiaperspektyviu požiūriu ir daugiakultūriškumo idėja, dabar turėtų būti vertinama ne kaip viena iš

alternatyvų, kurią gali pasirinkti kokia nors istorikų ar praeities žinovų grupė, o kaip kultūrinis imperatyvas. Praeitis, susieta su dabartimi, imama suvokti ir pasakoti ne kaip vardų, datų ir įvykių seka, o kaip gyvos diskusijos etninės ir nacionalinės tapatybės bei kultūrinės atminties klausimais. Šioje istorijos versijoje atsiranda vietos ne tik didvyriams ir elitui, „išdavikams“ ir „aukoms“, bet ir etninėms, religinėms, kalbinėms grupėms, įvairioms mažumoms, kasdienybei, jausmams, žodžiu, visai kultūrų įvairovei.

Grigorijus Potašenko, Pavel Lavrinec, Andrius Marcinkevičius

ПРЕДИСЛОВИЕ

Этот сборник статей подготовлен в рамках научно-исследовательского проекта «Традиция и образ Великого княжества Литовского и модерная идентичность»[1]. У проекта, осуществлявшегося в 2010–2013 гг., было несколько целей. С одной стороны, это развитие, консолидация и реализация методологически новых исследований современных идентичностей народов Литвы, Белоруссии, Украины, Польши и России и памяти Великого княжества Литовского (далее – ВКЛ). В рамках проекта также рассматривались актуальные проблемы истории, наследия и традиций ВКЛ. Вместе с тем проект был ориентирован на исторические, социологические и филологические исследования идентичности и исторической памяти русских Литвы XIX – начала XXI вв.

Русские Литвы – важная, сложная и интригующая тем. В ней сплетены три большие темы: русские, Россия и влияние русской культуры в Литве (и в Европе в целом). Это взаимосвязанные, но не тождественные предметы. Основной объект исследования авторов этой книги – русские Литвы. Важно подчеркнуть, что здесь акцентируется не столько «замкнутая» история русской общины или ее современное положение, а взаимодействие с другими этническими группами, проблемы идентичности, памяти и социальной адаптации русских.

История Литвы и России были в XIX–XX вв. тесно, драматично и нередко трагически переплетены, Литва в последние два столетия долгое время была в политическом и военном отношении зависима от Российской империи, позднее, 15 июня 1940 г. – 22 июня 1941 г. и в 1944–1990 гг., была оккупирована и аннексирована СССР. По этим причинам понятие «русские» вызывает больше противоречивых оценок или эмоций, чем названия других этнических групп. В популярном сознании и иногда в академической литературе с трудом удается провести ясную черту, отделяющую понятие русского вообще (как члена этнической русской

[1] Проект финансировался Советом по науке Литвы (договор № VAT-19/2010).

нации) от русского специфичного (как члена этнического меньшинства, который в то же время может быть и членом другой политической нации). У нынешнего понятия русских Литвы, как членов этнического (национального) меньшинства, также нет общепринятого определения. Поэтому понятие русского Литвы может выглядеть и является неоднозначным, а его интерпретации могут политизироваться или рассматриваться исключительно в контексте политической истории Литвы. При этом может недостаточно учитываться наличие разных групп русских, различная их идентичность и социальный статус в прошлом и настоящем.

Различные аспекты истории и культуры русских Литвы, если опираться прежде всего на специальные работы, посвященные только тематике русских Литвы, изучены недостаточно и в разной степени. За последние десятилетия продвинулись исследования русской литературы Литвы (XIX и первой половины XX вв.)[2] и фольклора (прежде всего старообрядческого)[3], деятельности в Литве художников русского происхождения[4], истории старообрядческой[5] и православной церкви Литвы[6], местных русских говоров[7] и проблем адаптации[8] в современной Литве. Появились работы, посвященные истории русских Литвы в целом (Potašenko 2011) и конкретным периодам, прежде всего второй половины XVII – XVIII вв. (Поташенко 2006) и 1918–1940 гг. (Kasatkina, Marcinkevičius 2009). Получили новое освещение в историографии известные, введены малоизвестные или забытые имена русских Литвы, начиная со знаменитостей и заканчивая противоречивыми или «темными» личностями[9].

Даже этот краткий и неизбежно фрагментарный обзор историографии русских Литвы обнаруживает парадоксальное, на первый взгляд, обстоятельство. Едва ли не наименее изученными все еще остаются периоды советский и современной независимой Литвы. Советский период особенно важен, если стремиться к постижению проблем формирования русского общества в Литве после 1940 г., особенностей памяти и идентичности русских. Помимо того, недостаточно

[2] Новейшие работы: Лавринец 1999; Лавринец 2008; Laukkonėn 2012. Немало внимания уделено русским литераторам Вильнюса в монографии: Kvietkauskas 2007.

[3] См.: Новиков 2007; Новиков 2009; Новиков 2010.

[4] Работы Л. Лаучкайте, Й. Ширкайте и других искусствоведов.

[5] См.: Барановский 2004; Поташенко 2010; Поташенко 2011.

[6] См.: Marcinkevičius, Kaubrys 2003; Laukaitytė 2003; Новинский 2005; Laukaitytė 2010.

[7] Чекмонас, Морозова 1998; Чекмонас 2003.

[8] Kasatkina, Leončikas 2003; Frėjutė-Rakauskienė 2009.

[9] Новейшие работы: Барановский, Поташенко 2005; Venclova 2006; Маковская, Фомин 2008. Много информации о русских литераторах и публицистах в Литве содержит также курируемый П. Лавринцом проект «Балтийский архив» (доступ: http://www.russianresources.lt/archive/, см. 25 мая 2013 г.).

изученными остаются периоды XIX в. и ранней истории ВКЛ. Исключение составляют темы истории Старообрядческой и Православной церквей в Литве, а также русского (старообрядческого) фольклора. Очевидно внимание историографии русских Литвы к межвоенному периоду, вопросам истории Церкви и фольклора. Это показывает и общую направленность современной литовской историографии (прежде всего традиционной), выделяющую Литву 1918–1940 гг. как воображаемый «золотой век», а истории Церкви (прежде всего Католической) и фольклору уделяющую достаточно серьезное внимание.

Для преодоления такой традиционности тем и проблем в этой книге по-новому анализируется и более глубоко исследуется развитие идентичности русских Литвы в XX – начале XXI вв., выявляются взаимосвязи как с ВКЛ и его традицией, так и с официальной и альтернативной идентичностью в советский период и переменами в русской идентичности после 1990 г. Такого рода системных исследований, ориентированных на эти новые темы и проблемы русских Литвы, в стране до сих пор не проводилось.

Этот анализ историографии русских Литвы раскрывает еще одно обстоятельство, важное в методологическом отношении. В исследованиях некоторых историков Литвы уже было подчеркнуто, что в посткоммунистическую эпоху представление о современной Литве и ВКЛ находится под существенным влиянием традиции моноперспективной национальной историографии (впрочем, она также меняется)[10]. Великий нарратив этой традиции предопределил «дележ» истории, культуры и наследия ВКЛ, что, по А. Бумблаускасу, метко названо «осколками разбитого зеркала». Это можно отнести и к истории современной Литвы. Потребность в новых методологических подходах позволила бы видеть историю русских Литвы иначе, чем до сих пор. Для нее был бы важен междисциплинарный характер, большее внимание не только политической, но и социальной и культурной истории, проблемам идентичности и культурной памяти.

Литуаноцентричный великий нарратив все еще побуждает искать в истории Литвы прежде всего литовцев и стремится воссоздать «литовское зеркало». Его либеральный вариант вежливо декларирует толерантность по отношению к другим этническим группам, если они признают его основные ценности и идеалы. Консервативный литуаноцентризм склонен трактовать этнические меньшинства как «гостей», усматривая в них скорее потенциальные угрозы. Полемизируя с этой доминирующей моноперспективной традицией литуаноцентричной историографией, это издание стремится показать этническое и культурное многообразие

[10] См., например: Nikžentaitis 1998; Šutinienė 2007; Bumblauskas 2008; Potašenko 2009.

современной Литвы, различные формы идентичности и памяти разных групп русских. Эти формы самосознания русских могут быть совпадающими (общелитовскими), диссонирующими (русоцентричными), гетерогенными (имперскими, советскими) и т. д. Таким образом, это шаг в направлении многоперспективной литуаноцентричной историографии.

Выявление доминирования в историографии Литвы моноперспективного этнонационалистического нарратива сделало актуальными исследования культуры памяти. Смыслы осовременивают и актуализируют прошлое общества. Эти смыслы и практики, помогающие формировать и поддерживать коллективную идентичность, немецкий исследователь Я. Ассман называл культурой памяти. Культурная память – это способ отношения того или иного общества к историческому прошлому. Интересно отметить, что своим воздействием на историческую память публичные церемонии памяти, сооружение памятников, создание музеев, исторические романы, кино, интернет и другие репрезентации могут превосходить и часто превосходят труды историков и их усилия. В последние десятилетия в Литве, как и за границей, особенно возрос интерес к исследованиям памяти. Память русских Литвы еще мало изучена. Поэтому мало затронутым остается такой специфический аспект этой темы как память русских Литвы о ВКЛ.

Один из важнейших результатов группы исследования истории и памяти русских Литвы проекта «Традиция и образ Великого княжества Литовского и модерная идентичность» – этот сборник статей. Кроме того, в него включена статья Андрюса Марцинкявичюса «Социальная адаптация и идентичность русского населения Литвы в 1918–1940 гг.», дополненная и переработанная для этого издания. Четыре автора разных специальностей – историки Андрюс Марцинкявичюс и Григорий Поташенко, литературовед Павел Лавринец и социолог Моника Фреюте-Ракаускене – анализируют факторы адаптации, литературу, послевоенную миграцию, идентичность и память русских Литвы XX и начала XXI вв.

Восемь статей сборника распределены по трем разделам. В первом разделе А. Марцинкявичюс в своей статье исследует факторы, определявшие вариации социальной адаптации и развития идентичности русских в Литве 1918–1940 гг. П. Лавринец рассматривает изображение древней Литвы в русской художественной литературе того же периода.

Во втором разделе рассматривается советская эпоха. Г. Поташенко анализирует миграцию русских и память о ВКЛ у различных групп русских в послевоенной Литве. А. Марцинкявичюс выясняет, как конструировалась русская идентичность в советской Литве, углубляясь в национальную политику советского правительства, переписи населения и историческую память русских Литвы.

П. Лавринец стремится выявить, как в русской литературе советского периода создавалась историческая идентичность русских в Литве.

Работы третьего раздела посвящены современной Литве. П. Лавринец показывает, как русская культура Литвы была возвращена из забвения. Социологические исследования М. Фреюте-Ракаускене рассматривают конструирование русской коллективной памяти и идентичности в периодической печати Литвы на русском языке. В другой статье вскрываются особенности репрезентации русских в литовской печати.

Представленные в этом сборнике статей аспекты истории, идентичности и памяти русских Литвы – не только результаты выполненных в рамках проекта исследований, но и своего рода введение в развитие сходной проблематики в ближайшем будущем. Авторы издания надеются, что оно побудит пересмотреть противоречивые страницы взаимоотношений русских и остальной части общества Литвы, даст толчок интересным дискуссиям и наметит вехи дальнейших исследований русских Литвы.

Надеемся, что эта книга будет способствовать обновлению методологии исследований истории современной Литвы и представлений о развитии идентичности и памяти русских Литвы в XX – начале XXI вв. Развернутая национальная история Литвы, обогащенная многоперспективным взглядом и идеей многокультурности, сегодня должна оцениваться не как одна из альтернатив, которую может выбрать какая-либо группа историков или знатоков прошлого, а как культурный императив. Прошлое, связанное с настоящим, начинает пониматься не как последовательность имен, дат и событий, а как живая дискуссия по вопросам национальной и этнической идентичности и культурной памяти. В такой версии истории находится место не только для героев и элиты, «предателей» и «жертв», но и для этнических, религиозных, языковых групп, различных меньшинств, повседневности, чувств, словом, – всему многообразию культур.

Григорий Поташенко, Павел Лавринец, Андрюс Марцинкявичюс

LITERATŪRA / ЛИТЕРАТУРА

Bumblauskas A., 2008. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas. *In:* Bumblauskas A., Liekis Š., Potašenko G., sud. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“.* Vilnius, 15–66 (Specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 5).

Frėjutė-Rakauskienė M., 2009. *Etninis nepakantumas Lietuvos spaudoje. Etniškumo studijos* 1. Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras. Vilnius: Eugrimas.

Kasatkina N., Leončikas T., 2003. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.

Kasatkina N., Marcinkevičius A., 2009. *Rusai Lietuvos Respublikos visuomenėje 1918–1940 m. Istorinės retrospektyvos konstravimas*. Vilnius: Eugrimas.

Kvietkauskas M., 2007. *Vilniaus literatūrų kontrapunktai. Ankstyvasis modernizmas. 1904–1915*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Laukaitytė R., 2003. *Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Laukaitytė R., 2010. *Lietuvos bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Laukkonėn T., 2012. (*Po)sovietinė rusų poezija Lietuvoje: literatūrinio elgesio strategijos. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Marcinkevičius A., Kaubrys S., 2003. *Lietuvos Stačiatikių Bažnyčia 1918–1939 m*. Vilnius: Vaga.

Nikžentaitis A., 1998. LDK kultūrinės tradicijos praradimas: Vytauto Didžiojo kultas Lietuvoje XV–XX a. *In: Senosios raštijos ir tautosakos sąveika: kultūrinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patirtis*. Vilnius, 324–334.

Potašenko G., 2009. Istorijos kultūra šiuolaikinėje Lietuvoje: daugiakultūriškumo samprata visuomenėje ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tyrimuose. *In:* Bumblauskas A., Potašenko G., sud. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 275–299 (Specialusis „Lietuvos istorijos studijų” leidinys, t. 7).

Potašenko G., 2011. Lietuvos rusai. *In:* Savoniakaitė V., sud. *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 251–265.

Šutinienė I., 2007. Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, t. 8 (17), 31–56.

Venclova T., 2006. *Vilniaus vardai*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Барановский В., 2004. *Вековые святыни: из истории староверческих общин, храмов, кладбищ Зарасайского края*. Utena: Utenos spaustuvė.

Барановский В., Поташенко Г., 2005. *Староверие Балтии и Польши: краткий исторический и биографический словарь*. Вильнюс: Aidai.

Лавринец П., 1999. *Русская литература Литвы (XIX – первая половина XX века). Учебно-методическое пособие*. Вильнюс: Вильнюсский университет.

Лавринец П., 2008. *Евгений Шкляр: жизненный путь скитальца. Монография*. Вильнюс: Издательство Вильнюсского университета.

Маковская И., Фомин А., авт.-сост. 2008. *Русские в истории и культуре Литвы. Историко-биографические очерки*. Вильнюс: Vaga.

Новиков Ю. А., сост. 2007. *Фольклор старообрядцев Литвы*: *Тексты и исследование*. Издание подготовил Ю. А. Новиков. Том 1. *Сказки. Пословицы. Загадки*. Вильнюс: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Новиков Ю. А., сост. 2009. *Фольклор старообрядцев Литвы*: *Тексты и исследование*. Издание подготовил Ю. А. Новиков. Том 2. *Народная мифология. Поверья. Бытовая магия*. Вильнюс: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Новиков Ю. А., сост. 2010. *Фольклор старообрядцев Литвы*: *Тексты и исследование*. Издание подготовил Ю. А. Новиков. Том 3. *Народные песни. Частушки. Детский фольклор*. Вильнюс: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Новинский В., 2005. *Очерк истории Православия в Литве*. Вильнюс: Православное братство Литвы.

Поташенко Г., 2006. *Староверие в Литве: вторая половина XVII – начало XIX вв. Исследования, документы и материалы.* Vilnius: Aidai.

Поташенко Г., отв. ред. 2010. *Культура староверов стран Балтии и Польши: Исследования и альбом = Baltijos šalių ir Lenkijos sentikių kultūra: tyrinėjimai ir albumas*. Сост. Н. Морозова, Г. Поташенко, Г. Яковлев. Vilnius: Kronta.

Поташенко Г., отв. ред. 2011. *Староверы Литвы: история, культура, искусство*. Сост. Г. Поташенко, Н. Морозова. Вильнюс: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Чекмонас В., 2003. *Очерки синтаксиса старообрядческих говоров Литвы* (рукопись).

Чекмонас В., Морозова Н., 1998. О понятии, особенностях и проблемах происхождения традиционного говора старообрядцев Литвы. *In: Старообрядцы Литвы: исследования и материалы (1996–1997).* Вильнюс: Vilniaus universiteto leidykla, 41–61.